

МИКОЛА ВЕГЕШ

РОЗВІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В КАРПАТСЬКІЙ УКРАЇНІ
/1938 - 1939 РР./

Розвиток літератури є одним з найкращих доказів загального успіху культури народу. Протягом двох десятиліть на Закарпатті сформувалась досить чисельна група творчої інтелігенції, яка успішно працювала як в галузі поезії, прози, так і драматургії та літературної критики. Літературний процес в Закарпатті був тісно пов'язаний із загальним культурним прогресом Чехословаччини, але формувався і розвивався як складова частина культури всього українського народу. Значення 20-30-х років у розвитку літератури полягає у тому, що саме в той час в Закарпатті з'явився новий її напрямок - українська національна література, яка досі знаходилася лише в загадковій формі. В середині 30-х років письменники, що писали літературною українською мовою, заговорили на весь голос. На їх бік перейшли митці, які починали свою творчість як русофіли. Це був об'єктивний закономірний процес. І велику роль в цьому відіграли галицькі емігранти, вигнані з свого краю поляками на початку 20-х років. Вони діяли спільно з українськими емігрантами з Наддніпрянської України і створювали спільно українофільську течію в Закарпатті. Літературний процес в Закарпатті наприкінці 30-х років розвивався під впливом української літератури. Популярністю користувалися, особливо в центрах зосередження російської еміграції, також і твори російських класиків.

Серед письменників Закарпаття кінця 30-х років особливе місце займає спадщина уродженця Волового /Міжгір'я/, селянина за походженням В.Гренджі-Донського, якого справедливо вважають основоположником новітньої української літератури краю. В 1938 р. він вже був автором багатьох збірок поезій, історичних романів, повістей і п'єс. Наприкінці 30-х років вийшла його чергова збірка поезій "Тобі, рідний край". В одноіменному вірші цієї збірки поет пише, що вірить у той час, коли "сонце свободи" буде світити з небес "на нашi зелені Карпати". В.Гренджа-Донський з великим захопленням зустрів звістку про незалежність краю і в 1939 р. написав у новій редакції /перша - 1928 р./ вірш "Марш молоді Карпатської України". Куплет, яким завершується цей твір, ніби підсумовує багаторічну боротьбу закарпатських українців за свою свободу:

"Повстав наш край із крови, із руїн,
Хай пропадуть роздори, ряд незгод,

Нехай живе Карпатська Україна,
Нехай живе вільно наш народ!"

Протягом 1938–1939 рр. В.Гренджа-Донський опублікував поезію "Цей день для нас гіркий, нещасний...", "Мені в наруччі умирав", "В світ за очі", "Вістка з тюрми", "Думки за ґратами", "Моїй донечці", "ґнацькі могили", "Ой, похмуро небо", "Ходить стара ненька", "Ще б'ються хлопці...", "І доки ще?..", "Криваві квіти", "Смерти не бося!", "Лиш смерть вирве з рук мій олівець", "Велика п'ятниця в тюрмі", "Христос воскрес...", "Остання куля", "Рідний вітре", "У прокурора" та ін. У них поет яскравими фарбами змалював героїчний опір захисників Карпатської України, її трагічний кінець в березні 1939 р.

З 1928 по 1939 рр. уродженець с.Великі Ком'яти на Севлющині /Виноградівщина/, вихованець Мукачівської учительської семінарії Ю.Боршоп-Кум'ятський пройшов еволюцію від русофільського до українського поета. Ще перед наданням краю автономних прав, у 1938 р., Ю.Боршоп-Кум'ятський пророкував:

"Ми діждемо днів великих,
Привітаєм слави час,
Ми з вогнистого насіння
І суворе серце в нас".

Важливу роль в літературному житті Карпатської України займав уродженець Пряшева Степан Сабол /Зореслав/, який виховувався в духовних навчальних закладах, у тому числі і в Григоріанському Католицькому університеті в Римі. Поет належав до українофільської течії. Через його твори проходить ідея єдності Підкарпаття з Україною. Він бачив "пророка" й "месію" на Сході, де Київ блукав співом осанни. Поет кликав "величну, святу авреолу Україну" повстати. В.Бірчак відзначав, що світогляд Зореслава динамічний, західноєвропейський. Він був духовною особою, але закликав до боротьби, вірив у її успіх. Він будить приспані сили, підносить людям голову". Прикладом патріотичної лірики Зореслава є збірка поезій "Зі серцем у руках".

Відомими прозаїками краю наприкінці 30-х років були О.Маркуш і Л.Дем'ян. В 1938–1939 рр. Ф.Потушняк видав поетичні збірки "Таємничі вечори" і "Можливості". Однак, необхідно погодитись з дослідником творчості Ф.Потушняка В.Микитасем, що "заслужене визнання авторові принесли не поетичні, а прозові твори". Це, перш за все, оповідання "Смерть баби", "Своя хата", "Ворог", "Скарб", "Страх", "Міх", "Погарчик", які були видані в 1938 р. В оповіданні "Земля" письменник малює образ бідняка Ури, який все своє життя аж до якогось отупіння,

копається на своєму клаптику поля. Страшна злість охоплює старого ґру, коли він дізнається, що корчмар Гершко привласнює його землю. Злоба і гнів заставляють його підняти руки на корчмаря і убити його, а совість чесною людини не витримує вбивства – ґра божеволіє, а потім трагічно вмирає". Наприкінці 30-х років Ф.Потушняк опублікував більше десяти статей з фольклорної тематики /"Пісні про душогубницю", "Пісня про перемену людини в дерево", "Пісня про дітовбивцю"/, які свідчили про етнографічні інтереси автора.

Наприкінці 30-х років з'явилися твори Марка Бараболі, Ф.Могіша /Босвіра/, М.Рішка, М.Підгірянки, М.Тисянської, М.Божук, Ф.Маковчаніна /Лазорика/, П.Міговка, А.Ворона, К.Феделеша, Ю.Станиця, Д.Поповича, О.Сливки. Російськомовна література була представлена іменами Д.Вакарова, А.Карабелеша, А.Патруса-Карпатського, М.Щоповича та ін. А.Патрус-Карпатський – один з небагатьох русофільських письменників, який почав писати в 30-х роках російською мовою, а згодом під впливом дальших подій перейшов на українську. Автор "Весняних квітів", "З мого руського краю" /1929/, збірки "Плетью по совести", в 1938 р., коли політичні сили краю виборили автономні права, писав:

"Ми всі одні, одні, одні,
в Карпатській Україні,
в Києві, в Буковині,
У Пряшеві, Галичині,
Ніхто не зможе нас
Розбити в грізний час".

1938–1939 рр. – яскрава сторінка в історії краю, яка привернула увагу як закарпатських, так і відомих українських письменників. Автор збірки "Голос Срібної землі" /1938/ поет Іван Ірлявський, після надання краю автономних прав, стає одним з його будівничих і захисників. У вищеназваній збірці був опублікований його вірш "На роздоріжжі", в якому автор поетично висловив свої сподівання на кращу долю краю. У цьому ж збірнику були вміщені поезії І.Ірлявського "Спомин" та "Великий чин". І.Ірлявський познайомився у Карпатській Україні з відомим українським вченим, поетом і громадським діячем О.Ольжичем, який виконував обов'язки культурного референта ОУН при уряді Карпатської України.

Бурхливі події в Карпатській Україні привернули увагу відомого українського поета О.Олеся /Кандибу/. У 20–30-х роках він друкувався у закарпатських періодичних виданнях "Пчілка", "Наш рідний край", народних календарях. В журналі "Дозвілля" він опублікував драматич-

ну поему "Ніч на полонині", наскрізь просякнуту гуцульськими мотивами. З січня 1939 р. О.Олесь приїхав у Хуст. "Від імені українського громадянства,- писав В.Гренджа-Донський,- привітав О.Олеся і я ... В моїй промові я його вітав у нашій скромній столиці, від імені літераторів, акторів та від самого громадянства". На честь приїзду О.Олеся хустський театр "Нова сцена" вирішив поставити його драматичну поему "Над Дніпром". Перебуваючи у цьому старовинному місті, О.Олесь написав поему "Цвіте трояндами", присвячену Закарпаттю, а також вірш "Хуст". Відвідали Карпатську Україну відомі українські письменники С.Черкасенко, У.Самчук, Р.Горліс-Горський, Є.Маланюк, М.Аркас, М.Михалевич та ін. "Нова свобода" повідомляла, що на зустріч з У.Самчуком прийшло "багато українських селян з довколишніх сіл".